

Frittliggende jordkjeller

MELAND KOMMUNE, HORDALAND

Frittliggende jordkjellere finnes i flere områder rundt i Norge. Særlig på vestkysten fra Lindesnes til Sognefjorden. Disse har stort sett gått ut av tradisjonell bruk, og vedlikeholdet har derfor vært mangelfullt. Skadene kan være flere – fra setninger i murverket til utrasing av vegger og rundt døråpninger. Reparasjon må være basert på kunnskap om lokale variasjoner når det gjelder byggemåte og materialbruk.

Kjeller etter reparasjon og klar til bruk.

Foto: Ragna Ådlandsvik

Jordkjelleren på Io

På småbruket Io ble det sommeren 2013 satt i stand en jordkjeller. Dette informasjonsarket viser:

- Tradisjon og bruk av jordkjellere
- Skader og årsaksforhold
- Istandsetting av jordkjelleren på Io

Jordkjellere murt i naturstein

Kjellere forbinder vi oftest som del av et hus, som regel et rom i et våningshus. Fra middelalderen og framover, ble kjellere bygd stort sett i byene. På landsbygda ble kjellere særlig bygd fra slutten av 1700-tallet. Dette var gjerne hvelvkjellere murt i naturstein, og har sammenheng med dyrking av poteter som kom på den tida. For å oppbevare poteter og andre rotfrukter gjennom vinteren hadde man behov for frostfri lagerplass. Eldre kjellere finner vi i dag i forskjellig type bygninger og som frittstående konstruksjoner.

I tillegg til lagring av forskjellige rotfrukter, egnet også kjellere seg som lager-

plass for blant annet melkeprodukter, syltetøy, saft og øl. Utover på 1800-tallet økte byggingen av forskjellige typer kjellere. Dette kunne være jordkjellere

eller kjellere under stabbur, bubygninger og bolighus.

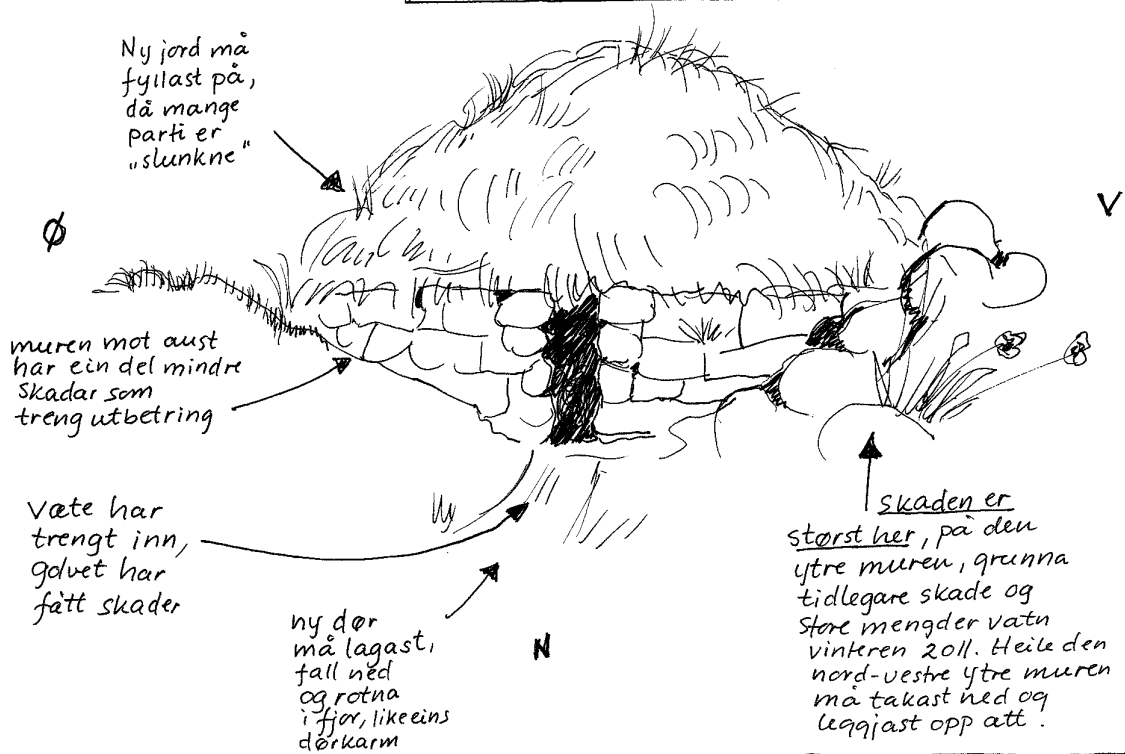
Det er store regionale forskjeller når det gjelder byggemåter, materialbruk

Jordkjeller bygd inn i terrenget overdekket med jord og med saltak. Eksempel fra Sør-Trøndelag.

Foto: Einar Engen/Domkirkeodden

JORDKJELLAR, 10 I MELAND
GNR. 49, BNR. 8, ÅR 1900?
Ragna Ådlandsvik

Skissen viser hvor skadene var.

Tegning: Ragna Ådlandsvik.

og når jordkjellerne ble bygd. Dette har sammenheng med tilgang på materialer, klima og næringsmessige forhold. I tillegg til dette ser det ut til at man har utviklet denne byggetradisjonen i større grad i noen områder i landet. Særlig på

vestlandet finner vi mange gjenværende jordkjellere. Disse er bygd frittstående både på flat mark og i hellinger. I innlandet finnes det unntaksvis jordkjellere bevart. Disse er gjerne bygd inn i skrående terreng.

På vestkysten ble det, som i innlandet, bygd jordkjellere for lagring av matvarer. På begynnelsen av 1800-tallet ble det bygd mange jordkjellere på vestkysten. Noen gårder kunne ha flere kjellere både i sammenheng med tunet og i utmarka. Det er dokumentert at det er bygd jordkjellere fram til 1930-tallet.

Jordkjellerens tilstand

Småbruket Io ligger i Meland kommune i Hordaland. Bruket er et av de to eldste tuna på Io, som ligger kystnært i jordbrukets kulturlandskap. Bruket består av våningshus, løe med fjøs, torvhus nede ved sjøkanten, sauefjøs og jordkjeller. Småbruket er ikke lenger i tradisjonell drift, men eieren ønsker å bevare bygninger og gjenstander blant annet for å vise fram dette for andre. Eieren, Ragna Ådlandsvik, har tidligere satt i stand torvhuset.

Kjelleren ligger like utafor tunet. Denne ble antagelig bygd rundt 1900, og erstattet da en eldre jordkjeller som lå inne i et klyngetun fra 1700-tallet. Den ble opprinnelig brukt til lagring av poteter og i nyere tid som lagerplass for gårdens grønnsaker. Her ble tomater

Jordkjelleren før istandsetting.

Foto: Ole Kristian Kjenes

Murverket ved døra ble demontert, terrenget rettet opp for ny yttermur ble bygd.

Foto: Ole Kristian Kjenes

Bildet viser gjenoppmuring.

Foto: Ole Kristian Kjenes

lagret for modning og salg senere på høsten.

I cirka 100 år har kjelleren vært i god stand, men inntrenging av vann førte til skader på den ytre veggen i murverket. Muren var deformert på begge sider av døra. Videre var det skader på døra og gulvet inne i kjelleren. Årsaken til skadene var altså forårsaket av overflatevann og frostsprengning. Innermuren er murt som et utkragingshvelv og var i god stand. Erfaringer fra andre steder viser at det ofte er skader på ytre vanger og ved døråpning.

Reparasjon av kjelleren

Under istandsettingsarbeidet ble deler av den ytre natursteinsvengen demontert, jordmasser ble fjernet og terrenget ble senket for å få fall vekk fra kjelleren. I forbindelse med terrengarbeid ble det sørget for god drenering ved at det ble gravd drengroft. Noe ny stein ble brukt ved gjenoppmuring og jord ble lagt tilbake som overdekking. Ny dørkarm og ny

Utsnitt som viser inngangspartiet til kjelleren ferdig istandsatt.

Foto: Ole Kristian Kjenes

labankdør ble laget. Innvendig ble gulv-hellene rettet opp. Til arbeidet ble det skaffet noe ny stein fra lokalt steinbrudd, jord og drenerende masser for dreneringsgrøfta. I tillegg ble det brukt gravemaskin ved avdekking av terrengbehandling.

Jordkjellere står åpent til og er særlig utsatt for vanninntrengning, særlig når frosten tar tak i murverket. Det er viktig å skaffe seg oversikt over hva som forårsaker skader. I dette tilfellet var eier klar

over at kjelleren kunne bli ytterligere skadet og tok kontakt med murerkyndig for å få hjelp til istandsetting. Da alt var

Finansiering av arbeidet med jordkjelleren

Tilskudd fra Norsk Kulturminnefond	32%
Tilskudd fylkeskommune	15%
Egenandel for eier.....	53%

klart for å sette i gang, viste det seg at arbeidet ble utført på ca 14 dager. Dette eksemplet viser viktigheten av å holde god oppsikt med bygninger og anlegg, og at arbeidet ikke alltid trenger å ta lang tid.

Lesetips:

Forprosjekt • Jordkjellere i vest – et dokumentasjons- og opplæringsprosjekt, Haakon Aase og Espen Marthinsen, Rapport 2008

Der annet ikke er oppgitt: Alle foto ved Norsk Kulturminnefond.

SMIL-tilskudd fra kommuner

Kontakt kommunen der tiltaket skal gjennomføres for mer informasjon om tilskuddsordningen.

Søknadsskjema og forskrift for SMIL ligger også på Landbruksdirektoratets nettsider:
www.landbruksdirektoratet.no
 Telefon sentralbord: 24 13 10 00

Tilskudd fra Norsk Kulturminnefond

Kontakt fondets rådgivere for mer informasjon om tilskuddsordningen, eller besøk fondets nettsider.

www.kulturminnefondet.no
 Telefon sentralbord: 73 10 36 00
Norsk Kulturminnefond
 Bergmannsgata 17, 7374 Røros